

WALDEMAR NOWAK, KAZIMIERZ CIŹKOWICZ

WSP w Bydgoszczy

## Z BADAŃ NAD SYSTEMEM WARTOŚCI MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ

### 1.

Artykuł będzie traktował o systemie wartości młodzieży studenckiej. Przedstawimy zarówno badania własne przeprowadzone przez Zakład Metrologii Dydaktycznej WSP w Bydgoszczy, jak i eksploracje dokonane przez innych badaczy<sup>1</sup>.

Ogółem badaniom poddaliśmy 642 studentów wyższych szkół pedagogicznych w Krakowie, Opolu i Bydgoszczy studiujących na kierunkach: matematyka, filologia polska, fizyka, biologia i chemia. Dobór próby miał charakter celowy, a badana populacja stanowiła 64% studentów studiujących na wymienionych wyżej kierunkach. Przed badaniami dokonano podziału studentów według faz studiowania, tj. I i II rok – 297 osób oraz III-V rok – 345 osób. W celach porównawczych dobrano próbę 259 maturzystów z miast będących siedzibami wymienionych uczelni pedagogicznych. Profile kształcenia maturzystów odpowiadały kierunkom studiów badanych studentów, tj. profilowi matematyczno-fizycznemu, biologiczno-chemicznemu i humanistycznemu.

### 2.

W pierwszej części tekstu przedstawimy wyniki niektórych badań, dotyczących systemu wartości studentów.

Eksploracje przeprowadzone przez B. Bromberka w uczelniach Poznania wykazały, że studenci preferują przede wszystkim rodzinę (własną i swego pocho-

dzenia), zawód i pracę zawodową, towarzystwo i krąg przyjaciół, kulturę i sztukę oraz studia wyższe i uczelnię. Hierarchię wartości zamykają: rozrywka i czas wolny, nauka i badania naukowe oraz polityka i życie publiczne. Przy czym w fazie drugiej, obejmującej II i III rok studiów, nauka i badania naukowe przesuwają się zdecydowanie w górę hierarchii, zajmując drugą pozycję, by w fazie IV – absolutnej spaść z powrotem na dół tabeli<sup>2</sup>.

B. Bromberk, na podstawie uzyskanych wyników sądzi, że młodzież rozpoczynająca studia wysoko ceni następujące wartości studiów: stanie się wykształconym i pomocnym innym (wartości mieszane), zajęcie się w toku studiów wybraną dziedziną nauki (wartości autoteliczne) i uzyskanie poprzez studia interesującej pracy, jak również nowych przyjaciół (wartości instrumentalne). Niską pozycję uzyskały wartości materialne, np. zapewnienie sobie poprzez studia wysokiego dochodu<sup>3</sup>. Wysoko ocenione, zdaniem Bromberka, są wartości związane z zawodem. Studenci wybierają przede wszystkim wartości o orientacji wewnętrznej i społecznej. Dotyczy to studentów rozpoczynających studia. W wyższych fazach studiów wartości o orientacji prestiżowej, jak również wartości o orientacji na własną wygodę przybierają na znaczeniu<sup>4</sup>. Zderzenie z rzeczywistością społeczno-zawodową staje się coraz bardziej zagmatwane i stawia wartości o orientacji wewnętrznej i społecznej w bardzo trudnej sytuacji, ujawniając poważną dewaluację wartości, jaką jest wyższe wykształcenie. Według B. Bromberka przeszło 65% dyplomantów nie widzi przed sobą perspektyw zawodowych<sup>5</sup>. Warto przypomnieć, że wyniki dotyczą końca lat siedemdziesiątych i początku osiemdziesiątych. Obecna sytuacja absolwenta szkoły wyższej będzie o wiele trudniejsza. Badania przeprowadzone w latach 1984-1986 nad systemem wartości studentów Uniwersytetu Łódzkiego pozwoliły na ustalenie hierarchii wartości. Kobiety wybrały następujące wartości: 1) rodzina, 2) praca zawodowa, 3) zdrowie i rekreacja, 4) twórczość, 5) altruizm (działanie na rzecz innych, nawet kosztem własnych interesów), 6) eskapizm (życie bez kłopotów, osiągnięcie spokoju przez ucieczkę od otaczającego świata), 7) hedonizm (nastawienie na przeżywanie intensywnych przyjemności, bogate życie towarzyskie i erotyczne), 8) dobra materialne, 9) władza. Wybór dokonany przez mężczyzn to: 1) rodzina, 2) twórczość, 3) zdrowie i rekreacja, 4) praca zawodowa, 5) eskapizm, 6) altruizm, 7) hedonizm, 8) dobra materialne, 9) władza<sup>5</sup>. Przytoczona hierarchia wartości nie odbiega w zasadzie od standardowych już opisów. Szczyt piramidy systemu wartości zajmuje rodzina,

zamykają ją dobra materialne i władza. Kobiety wyżej oceniają pracę zawodową i altruizm, nieco niżej twórczość i eskapizm. Ogólnie rzecz biorąc, oś studenckiego systemu wartości stanowią wartości zorientowane na rodzinę i własną osobę.

W zakresie wartości realizowanych podczas studiów zauważyć można zbieżność z wyżej przytoczonymi wartościami deklarowanymi<sup>6</sup>. Oto one: 1) aktywność kulturalna, czytelnictwo – 46,3 %, 2) życie rodzinne, prace domowe – 44,9 %, 3) życie towarzyskie – 44,1 %, 4) inne formy aktywności, rekreacja, sport, turystyka – 22,3 %, 5) prace zarobkowe – 11,7 %, 6) działalność społeczno-polityczna – 2,3 %, 7) inne – 5,4 %<sup>7</sup>. Komentarz I. Przybyłowskiej i K. Kistelskiego przedstawia się następująco: „[...] wśród zajęć, poza studiowaniem przeważają te, które wiążą się z orientacją indywidualistyczną, zamknięciem się w kręgu osób najbliższych, zarówno bowiem sport, jak i aktywność kulturalna, jako deklarowane formy spędzania czasu wolnego, najczęściej współwystępują z życiem rodzinnym bądź towarzyskim, co świadczy o tym, iż własny rozwój fizyczny i intelektualny jest realizowany w tym właśnie środowisku. Symptomatyczne jest ostatnie miejsce działalności społeczno-politycznej, co mogłoby stanowić podstawę do wysnucia wniosku, iż koncentracji na własnej osobie i otoczeniu towarzyszy niechęć do działalności o charakterze publicznym, oficjalnym, „politycznym”<sup>8</sup>. Zderzenie przytoczonych konstatacji z wynikami uzyskanymi przez G. Lindenbergę, badającego w 1983 roku studentów Warszawy, pozwoli na wykazanie zbieżności wyborów przez studentów uczących się w różnych miastach. Oto one:

- 1) odwzajemniona miłość, szczęśliwe życie rodzinne – 80,2 %,
- 2) życie w gronie lubianych i lubiących Cię przyjaciół – 54,3 %,
- 3) ciekawa praca, dająca satysfakcję – 46,8 %,
- 4) osiągnięcie poczucia, że działalność jest pożyteczna dla innych – 36,7 %,
- 5) życie barwne, pełne wrażeń, nawet kosztem ryzyka – 30,5 %,
- 6) uzyskanie szacunku przez postawę osobistą i działalność życiową – 29,0 %,
- 7) osiągnięcie przyzwoitej pozycji zawodowej i prowadzenie względnie spokojnego życia – 24,3 %,
- 8) wniesienie nowych wartości do kultury przez osiągnięcia naukowe, artystyczne, intelektualne – 19,2 %,
- 9) wysoka pozycja materialna – 17,8 %,
- 10) realizacja ważnych ideałów moralnych – 11,0 %,
- 11) realizacja dążeń ideowych i społecznych – 11,0 %,



- 12) sukces i szerokie uznanie przez osiągnięcia zawodowe, naukowe, artystyczne – 7 %,
- 13) stanowisko kierownicze w dziedzinie zawodowej – 2,5 %,
- 14) osiągnięcie pozycji politycznej, zdobycie wpływu na sprawy społeczne i polityczne – 2,5 %<sup>9</sup>.

Interpretując te wyniki można powiedzieć, że główny syndrom wartości jest wspólny dla obydwu populacji. Jest to syndrom stabilizacyjno-afiliacyjny, określony wcześniej przez J. Jerschinę. Wartości nastawione na osiągnięcia materialne, w zakresie władzy i polityki nie liczyły się w wyznawanej skali wartości. Dużym wzięciem aksjologicznym cieszyła się prywatność. Zanegowane zostało działanie w szerszej skali społeczno-politycznej. G. Lindenberg zwraca uwagę na stosunkowo duży wybór tzw. „wartości odświętnych”, które w życiu nie są realizowane. Gloryfikuje się spokojne życie rozciągające się między pracą a domem. Po dość szczegółowej weryfikacji wybranego systemu wartości Lindenberg ustalił, że najbardziej prawdopodobnym modelem życia jest model, na który składają się wartości rodzinno-stabilizacyjne<sup>11</sup>. Już w 1983 roku badania ujawniły pesymizm co do przyszłej sytuacji życiowej ówczesnych studentów, już wtedy przewidywali oni trudności związane z podjęciem pracy zgodnej z wyuczonym zawodem. Dlatego blisko 20% uznało za prawdopodobny wyjazd za granicę na dłuższy okres. Taki sam odsetek chciał założyć własny warsztat, bądź podjąć pracę w firmie polonijnej lub w zakładzie prywatnym. Przy czym byłoby to zarobkowanie raczej niezgodne z wykształceniem, natomiast bardziej korzystne finansowo. Z góry zakłada się rezygnację z realizacji ambicji zawodowych związanych z uzyskaniem wykształceniem. Wykonywana w przyszłości praca jest zaprojektowana instrumentalnie. Inna uwaga Lindenerga warta jest również przytoczenia. Otóż jeśli idzie o wybór bądź wariantu altruistycznego, bądź egoistycznego – blisko połowa studentów wybierała wariant kompromisowy pomiędzy altruizmem a egoizmem<sup>12</sup>. Badania porównawcze z lat 1979 i 1983 pozwoliły Lindenbergowi na wyróżnienie spośród studentów dwóch orientacji znamiennej wobec celów i wartości, tj. „stabilizacyjną” i „aktywną”<sup>13</sup>.

Ta pierwsza jest nastawiona na życie prywatne, natomiast ta druga na aktywność w szerszych grupach społecznych<sup>14</sup>. Ogólna ocena badań przedstawiona przez G. Lindenerga jest następująca: „Okres po 1980 roku przyniósł przede wszystkim wyraźny wzrost wśród studentów grupy uznającej potrzebę i sensow-

ność angażowania się w realizację wartości pozaosobistych. Z drugiej zaś strony – przyniósł pewne zwiększenie uznania dla stabilizacji życiowej, ale wyraźniej niż uprzednio związanej z wartościami. Na dążenia i wartości studentów oddziaływały wyraźnie dwie grupy czynników zewnętrznych – związanych z obecnością wartości w życiu publicznym, z drugiej zaś strony kryzys gospodarczy i niepewność przyszłości<sup>15</sup>. W naszym przekonaniu mamy do czynienia z narastającym konfliktem w systemie wartości, polegającym na sytuacji bolesnego wyboru między wartościami pozaosobistymi a rodzinnymi. Dlatego sądzimy, wbrew opinii Lindenberg, że w najbliższym czasie zwiększy się nastawienie na prywatność, przy skurczeniu się orientacji moralno-ideowej.

### 3.

Druga część tekstu zostanie poświęcona analizie wyników badań dokonanej przez Zakład Metrologii Dydaktycznej WSP w Bydgoszczy. Przedtem jednak proponuję lakoniczną konstatację przywołanych wyżej badań dotyczących systemu wartości.

Wyniki przytoczonych badań są porównywalne z tymi, które uzyskał w 1989 roku Zygmunt Wiatrowski, interesując się wartościami uznawanymi przez studentów WSP w Bydgoszczy. I tak do najwyższej cenionych należały rodzina, sprawiedliwość, Bóg. Wysoko oceniono pokój, matkę i człowieka. Następnym wyborem wartości, to: przyjaźń, praca i piękno. Dalsze strefy wyboru to: nauka, dobrobyt i współpraca. Najniżej akceptowane są: zabawa, socjalizm i partia. Z. Wiatrowski przedstawił też dominujące układy wartości. Najważniejszym jest układ: rodzina – matka – sprawiedliwość<sup>16</sup>.

Szczyt piramidy wartości ustalony przez współczesnych studentów polskich uczelni wyższych jest następujący: 1) rodzina, 2) ciekawa praca zawodowa, 3) towarzystwo i krąg przyjaciół, 4) stabilizacja mieszkaniowa i materialna. Zamykają tę piramidę takie wartości, jak władza, udział w życiu politycznym i społecznym, kariera. Potwierdzeniem wyżej przedstawionych mogą być eksploracje, dotąd nie przywoływanych. Są to badania R. Filasa nad systemem wartości studentów WSP w Krakowie<sup>17</sup>, E. Przybyły-Piwko rekonstruującej system wartości studentów Politechniki Warszawskiej<sup>18</sup>, M. Mydlak analizującej wartości życiowe studentów AR-T w Olsztynie<sup>19</sup> oraz M. Marczyka i D. Markowskiego opisujących wartości studentów uczelni znajdujących się w Rzeszowie<sup>20</sup>.

Przypomnieć również warto, że dominującym syndromem wartości był syndrom „egzystencjalno-afiliacyjny”<sup>21</sup>, określane również jako „orientacja stabilizacyjna”<sup>22</sup>. Współczesne występowanie tego syndromu potwierdziły badania A. Kalety<sup>23</sup>, E. Przybyły-Piwko<sup>24</sup>, M. Mydlak<sup>25</sup>.

J. Jerschina, ujawniający syndrom egzystencjalno-afiliacyjny w zajmującym szkicu pt. *System wartości studentów w świetle badań z lat siedemdziesiątych*, wyróżnił również **drugi system wartości**, znamienne dla grup studenckich. Jest on, w przeciwieństwie do syndromu „egzystencjalno-afiliacyjnego” **zorientowany na wartości wyższe**, a więc na wiedzę, wartości kulturalne, wartości autoteliczne (miłość, przyjaźń), wartości socjocentryczne, jak również na aktywność społeczną i polityczną.

Według J. Jerschiny mechanizm pojawienia się dwóch wymienionych systemów wartości jest rezultatem dwóch zbiegów. Pierwszy – „to wcześniejsze rozwinięcie w toku procesu socjalizacji złożonego systemu wartości, obejmującego wartości wyższe”. Drugi – „to układanie realistycznego planu życiowego i redukcja systemu wartości, spychanie w głąb osobowości i ukrywanie wartości wyższych lub raczej pragnień ich osiągnięcia”<sup>26</sup>. Sądzymy, że obydwa zabiegi dokonują się nie, jak się sugeruje w literaturze przedmiotu, oddzielnie, lecz nachodzą na siebie, działając jednocześnie. J. Jerschina interpretuje występowanie dwóch systemów wartości studenckich jako wynik procesu socjalizacji. Przywołały jego strukturę nie tylko w celu ujawnienia pewnej optyki czy linii egzegetycznej, lecz również jako interesujący trop, który można by poszerzyć o własne przemyślenie. Tak więc Jerschina stoi na stanowisku, że wpływ na pojawienie się dwóch systemów wartości mają następujące fakty: socjalizacyjne: 1) autorytaryzm systemu wychowawczego (począwszy od rodziny<sup>27</sup>, poprzez wszystkie placówki oświatowo-wychowawcze); 2) system oświatowy nie wychowuje do osiągnięcia wartości wyższych; 3) tradycyjna kultura chłopska i robotnicza oraz ich ograniczający wpływ na rozwój orientacji na wartości wyższe (np. blok lingwistyczny w opanowaniu kultury symbolicznej); 4) pogłębiający się dystans między jakością infrastruktury kulturowej metropolii a prowincji mógł wpływać na zahamowanie orientacji na wartości wyższe; 5) blokowanie kanałów awansu społeczno-zawodowego, kulturalnego, politycznego i ich wpływ na kształtowanie się systemu wartości studentów; 6) kształt uczelni i systemu akademickiego może zawierać czynniki ograniczające możliwości rozwoju na wartości wyższe; 7) model inteligenta, który



stoi u podstaw organizacji procesu wychowania ogranicza i zatrzymuje na niższym poziomie proces socjalizacji studentów<sup>28</sup>.

Zostawiamy w tym artykule interpretację Jerschiny bez komentarza, podkreślając tyle tylko, że jest ona polemiką z koncepcją S. Nowaka. W przyszłych badaniach ustalenie J. Jerschiny mogłoby stać się jedną z wielu hipotez godnych zweryfikowania.

W przeprowadzonych przez Zakład Metrologii Dydaktycznej WSP w Bydgoszczy badaniach odwołano się do konstrukcji wartości autorstwa B. Bromberka, dzielącego je na wartości podstawowe i zawodowe<sup>29</sup>. Przy czym należy zaznaczyć różnice między zabiegami Bromberka a techniką pomiarów zastosowaną w naszych badaniach. B. Bromberk pozostawił swą analizę na poziomie **analizy ilościowej**, natomiast zaprezentowane poniżej eksploracje koncentrują się na poziomie bardziej „**twardym**”, tzn. chcą głębiej wniknąć w **jakościowe** uwikłania statystyczne, mając ambicje odkrycia i opisanie ukrytej „przestrzeni socjologicznej”, tj. jakościowych relacji pomiędzy wartościami.

Wartości zostały podzielone na dwie grupy – **wartości podstawowych (SPW)** oraz **wartości zawodowych (SWZ)**. Aby analiza ta była czytelna przytaczamy obydwie grupy wartości.

Oto wartości podstawowe:

- A polityka i życie publiczne
- B kultura i sztuka
- C rozrywki i czas wolny
- D rodzina – rodzice
- E uczelnia i studia
- F nauka i badania naukowe
- G zawód i praca zawodowa
- H towarzystwo i krąg przyjaciół
- I własna rodzina – mąż (żona), dzieci

Wartości zawodowe to:

- A wysokie uznanie i pozycja społeczna
- B dużo wolnego czasu
- C możliwość dalszego doskonalenia zawodowego
- D możliwość wpływania na społeczeństwo i pracy dla niego
- E stałość miejsca pracy

- F** możliwość pracy twórczej i oryginalnej  
**G** duże możliwości szybkiego awansowania  
**H** możliwość wykonywania zadań raczej indywidualnie  
**I** możliwość pracy raczej z ludźmi niż z przedmiotami  
**J** wysoki dochód  
**K** możliwość kierowania innymi  
**L** możliwość pomagania innym.

Zadanie badanych studentów polegało na **rangowym wyborze** wartości od najważniejszych do najmniej ważnych. W instrukcji dopuszczono możliwość wyboru kilku wartości, mających tę samą, równorzędną wartość dla respondentów.

Diagnozowanie rozpoczniemy od przedstawienia wyborów wartości podstawowych. W tym wypadku zastosowano **analizę grupową**. Tabela 1 informuje o rangowaniu wartości zarówno przez studentów, jak i maturzystów. Ci ostatni są traktowani jako zmienna kontrolna.

**Tabela 1.** Wybór wartości podstawowych przez studentów (I-V rok) i maturzystów

Typ wartości	A	B	C	D	E	F	G	H	I
Studenci (całość)	9	7	6	2	4	8	5	3	1
Studenci I – II rok	9	5	7	2	3	8	6	4	1
Studenci III – V rok	9	6	7	2	5	8	4	3	1
Maturzyści	9	7	5	2	4	8	6	3	1

Czołową pozycję zajmuje własna rodzina (I – mąż, żona, dzieci). Koresponduje z tą wartością rodzina dalsza (D – rodzice i rodzeństwo), trzecią pozycję zajmuje wartość oznaczona symbolem H, tj. towarzystwo i krąg przyjaciół, zaś czwartą E – uczelnia i studia. Piątym wyborem jest zawód i praca zawodowa (G). Pozycję szóstą i siódmą zajmują równocześnie wartości B i C, tj. kultura i sztuka oraz rozrywki i czas wolny. Dopiero na ósmym miejscu znalazła się nauka i badania naukowe. Skalę wartości zamyka polityka i życie publiczne.

Przyglądając się powyższym wyborom, mając na uwadze poszczególne fazy studiów, można stwierdzić brak istotnych różnic we wskazaniach.



To samo można powiedzieć konfrontując studentów i maturzystów. Zarówno u jednych, jak i drugich trzy pierwsze miejsca zajmują wartości I, D, H.

Ponizej, w tabeli 2, przedstawiamy wybór wartości zawodowych.

**Tabela 2.** Wybór wartości zawodowych przez studentów (I-V rok) i maturzystów

Typ wartości	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
Studenci (całość)	9	4	5	8	7	3	12	6	1	10	11	2
Studenci I – II rok	9	4	5	8	6	3	12	7	1	10	11	2
Studenci III – V rok	9	5	4	8	7	2	12	6	1	10	11	3
Maturzyści (całość)	7	6	2	9	10	1	11	8	4	3	12	5

Na pierwszym miejscu wszyscy studenci ułokowali wartość I – możliwość pracy raczej z ludźmi niż z przedmiotami. Drugą pozycję zajmuje wartość L – możliwość pomagania innym, trzecią natomiast F – możliwość pracy twórczej i oryginalnej, na piątym C – możliwość dalszego doskonalenia się zawodowego. Dolne strefy wyborów są związane z takimi wartościami, jak możliwość wpływania na społeczeństwo (D), wysokie uznanie i pozycja społeczna (A), wysoki dochód (J), możliwość kierowania innymi (K) oraz duże możliwości szybkiego awansowania (G).

Zderzając wybory studentów ze wskazaniem maturzystów, odnotować trzeba następujące rozbieżności: pierwsze miejsce zajmuje możliwość pracy twórczej i oryginalnej (F), na trzecim miejscu znalazły się wysokie dochody (J). **Spadły w dół** takie wartości, jak możliwość pomagania innym (L), stałość miejsca pracy (E), możliwość pracy raczej z ludźmi niż przedmiotami (I), wysokie uznanie i pozycja społeczna (A).

Tabele 3 i 4 przedstawiają wybory wartości podstawowych i zawodowych w rozbiciu na poszczególne kierunki studiów. Pozwalają one na prześledzenie internalizacji poszczególnych wartości przez studentów polonistyki, biologii, chemii, fizyki i matematyki.

**Tabela 3.** Wybór wartości podstawowych przez studentów poszczególnych kierunków studiów

Typ wartości	Poloniści	Biologowie	Chemicy	Fizycy	Matematycy	Całość
A	9	9	9	9	9	9
B	5	4	7	7	7	6
C	6	7	6	6	6	7
D	2	2	2	2	2	2
E	4	6	3	4	4	5
F	8	8	8	8	8	8
G	7	3	5	5	5	4
H	3	5	4	3	3	3
I	1	1	1	1	1	1

**Tabela 4.** Wybór wartości zawodowych przez studentów poszczególnych kierunków studiów

Typ wartości	Poloniści	Biologowie	Chemicy	Fizycy	Matematycy	Całość
A	9	9	8	10	8	9
B	6	5	4	4	4	4
C	5	6	5,5	5	6	5
D	8	7	10	9	9	8
E	7	8	7	8	5	7
F	2	3	3	2	3	3
G	12	11	11	11	12	12
H	3	4	9	6	7	6
I	1	1	1	1	1	1
J	10	10	5,5	7	10	10
K	11	12	12	12	11	11
L	4	2	2	3	2	2

Na pierwszy rzut oka różnice w wyborach nie wydają się zbyt istotne. Analiza dwuczynnikowa przedstawiona w ostatniej fazie tekstu pozwoliła na ujawnienie statystycznego stopnia zróżnicowania.

W następnym etapie przeprowadzono analizę **na poziomie indywidualnym**. Dokonano „symulacji komputerowej” celem wyodrębnienia wartości domi-

nujących, które pomogą ustalić reprezentatywny syndrom bądź orientację dominującą.

Tropiąc syndrom dominujący dokonano eksploracji wartości, obsadzonych przez respondentów na pierwszych trzech pozycjach na skali wartości podstawowych i zawodowych.

W zakresie wartości podstawowych pierwszą pozycję zajmuje rodzina (I). Zapis statystyczny jest tu następujący:

I = 1

Studenci	Maturzyści
$\frac{466}{642} = 72,5\%$	$\frac{171}{259} = 66,0\%$

Na drugiej i trzeciej pozycji pojawiły się następujące kombinacje wartości:

a) I = 1, D (rodzina, rodzice, rodzeństwo) lub E (uczelnia, studia) = 2,3

Studenci	Maturzyści
$\frac{92}{642} = 14,3\%$	$\frac{35}{259} = 13,5\%$

b) I = 1, D lub H (towarzystwo lub krąg przyjaciół) = 2,3

Studenci	Maturzyści
$\frac{101}{642} = 15,7\%$	$\frac{32}{259} = 12,6\%$

c) I = 1, H lub E = 2,3

Studenci	Maturzyści
$\frac{138}{642} = 21,5\%$	$\frac{61}{259} = 23,6\%$

Wniosek z powyższej analizy jest taki: syndrom dominujący wartości podstawowych składa się z następujących wartości: rodzina najbliższa, rodzina dalsza, uczelnia i studia oraz towarzystwo i krąg przyjaciół.

Opis tego jest następujący:

Studenci	Maturzyści
$\frac{331}{642} = 51,6\%$	$\frac{128}{259} = 49,4\%$

I = 1 D, E, H na 2 lub 3

Proponujemy nazwać ten syndrom **rodzinno-edukacyjno-afiliacyjnym**. Nie odbiega on w gruncie rzeczy swoją zawartością aksjologiczną od syndromu „egzystencjalno-afiliacyjnego”, jeśli uczelnie i studia uznać za podstawę przysłej



**Tabela 3.** Wybór wartości podstawowych przez studentów poszczególnych kierunków studiów

Typ wartości	Poloniści	Biologowie	Chemicy	Fizycy	Matematycy	Całość
A	9	9	9	9	9	9
B	5	4	7	7	7	6
C	6	7	6	6	6	7
D	2	2	2	2	2	2
E	4	6	3	4	4	5
F	8	8	8	8	8	8
G	7	3	5	5	5	4
H	3	5	4	3	3	3
I	1	1	1	1	1	1

**Tabela 4.** Wybór wartości zawodowych przez studentów poszczególnych kierunków studiów

Typ wartości	Poloniści	Biologowie	Chemicy	Fizycy	Matematycy	Całość
A	9	9	8	10	8	9
B	6	5	4	4	4	4
C	5	6	5,5	5	6	5
D	8	7	10	9	9	8
E	7	8	7	8	5	7
F	2	3	3	2	3	3
G	12	11	11	11	12	12
H	3	4	9	6	7	6
I	1	1	1	1	1	1
J	10	10	5,5	7	10	10
K	11	12	12	12	11	11
L	4	2	2	3	2	2

Na pierwszy rzut oka różnice w wyborach nie wydają się zbyt istotne. Analiza dwuczynnikowa przedstawiona w ostatniej fazie tekstu pozwoliła na ujawnienie statystycznego stopnia zróżnicowania.

W następnym etapie przeprowadzono analizę **na poziomie indywidualnym**. Dokonano „symulacji komputerowej” celem wyodrębnienia wartości domi-

nujących, które pomogą ustalić reprezentatywny syndrom bądź orientację dominującą.

Tropiąc syndrom dominujący dokonano eksploracji wartości, obsadzonych przez respondentów na pierwszych trzech pozycjach na skali wartości podstawowych i zawodowych.

W zakresie wartości podstawowych pierwszą pozycję zajmuje rodzina (I). Zapis statystyczny jest tu następujący:

$$I = 1$$

Studenci	Maturzyści
$\frac{466}{642} = 72,5\%$	$\frac{171}{259} = 66,0\%$

Na drugiej i trzeciej pozycji pojawiły się następujące kombinacje wartości:

a) I = 1, D (rodzina, rodzice, rodzeństwo) lub E (uczelnia, studia) = 2,3

Studenci	Maturzyści
$\frac{92}{642} = 14,3\%$	$\frac{35}{259} = 13,5\%$

b) I = 1, D lub H (towarzystwo lub krąg przyjaciół) = 2,3

Studenci	Maturzyści
$\frac{101}{642} = 15,7\%$	$\frac{32}{259} = 12,6\%$

c) I = 1, H lub E = 2,3

Studenci	Maturzyści
$\frac{138}{642} = 21,5\%$	$\frac{61}{259} = 23,6\%$

Wniosek z powyższej analizy jest taki: syndrom dominujący wartości podstawowych składa się z następujących wartości: rodzina najbliższa, rodzina dalsza, uczelnia i studia oraz towarzystwo i krąg przyjaciół.

Opis tego jest następujący:

Studenci	Maturzyści
$\frac{331}{642} = 51,6\%$	$\frac{128}{259} = 49,4\%$

I = 1 D, E, H na 2 lub 3

Proponujemy nazwać ten syndrom **rodzinno-edukacyjno-afiliacyjnym**. Nie odbiega on w gruncie rzeczy swoją zawartością aksjologiczną od syndromu „egzystencjalno-afiliacyjnego”, jeśli uczelnie i studia uznać za podstawę przyszłej

egzystencji, a rodzinę (podstawową i dalszą) i przyjaciół za struktury afiliacyjne. Dodajmy też, że w wyborze tego syndromu nie ma różnic między studentami (lata I-V) i maturzystami.

Analiza wartości zawodowych prowadzi do podstawowej konstatacji, a mianowicie takiej, że nie ma wartości dominującej, są natomiast **wartości porównywalne**. Należą do nich: I (możliwość pracy raczej z ludźmi niż przedmiotami), L (możliwość pomagania innym), F (możliwość pracy twórczej i oryginalnej).

Statystycznie można to zilustrować następująco:

a) I = 1		L = 1		F = 1	
Studenci	Maturzyści	Studenci	Maturzyści	Studenci	Maturzyści
$\frac{279}{642} = 43,5\%$	$\frac{67}{259} = 25,9\%$	$\frac{207}{642} = 32,2\%$	$\frac{75}{259} = 28,9\%$	$\frac{179}{642} = 27,9\%$	$\frac{102}{259} = 39,4\%$

Dalsza analiza pozwala na ustalenie, że na pierwszej lub drugiej pozycji znajduje się I (możliwość pracy raczej z ludźmi niż przedmiotem) lub F (możliwość pracy twórczej i oryginalnej).

Poniżej podajemy obliczenia statystyczne:

b) I = L = 1,2		I = F = 1,2		F = L = 1,2	
Studenci	Maturzyści	Studenci	Maturzyści	Studenci	Maturzyści
$\frac{263}{263} = 40,9\%$	$\frac{71}{259} = 27,4\%$	$\frac{172}{642} = 26,8\%$	$\frac{69}{259} = 26,6\%$	$\frac{152}{642} = 23,8\%$	$\frac{57}{259} = 22,0\%$

Ostateczne rozważania prowadzą do wniosku, że na pierwszych pozycjach może znaleźć się nieodwołalnie I, L lub F.

W ujęciach statystycznych kwestia ta wygląda następująco:

c) I = L = F = 1, 2, 3

Studenci	Maturzyści
$\frac{239}{642} = 37,2\%$	$\frac{73}{259} = 28,2\%$

Podsumowując ten wątek rozważań można zauważyć, że wśród wartości zawodowych, odwołując się do terminologii B. Bromberka, dominują wartości o **orientacji społecznej** (możliwość pracy raczej z ludźmi niż z przedmiotami, możliwość pomagania innym) i **orientacje wewnętrzne** (możliwość pracy twórczej i oryginalnej). Proponujemy nazwać ten syndrom **kreatywno-humanistycznym**.



zawodowych, kulturalnych, Kościoła, środków masowego przekazu, instytucji formalnych i nieformalnych, mikro-, mezo, i makrostruktur.

Jeszcze inną kwestią jest wpływ patologicznych instytucji i struktur społecznych na wytwarzanie i przekazywanie okaleczonego systemu wartości.

Nadal nie bada się mechanizmu blokowania konkurencyjnych systemów wartości. W naszym przekonaniu mamy do czynienia z ideologizacją wartości naczelnych, szczególnie zaś z absolutyzacją wartości rodzinnych. Stąd między innymi biorą się postawy polegające na wycofywaniu się z szerszych grup społecznych, redukcja świata do rodziny. Powstaje w ten sposób swoisty, specyficzny familializm wpisujący ludzi w małe grupy społeczne i jednocześnie wyłączający ich z makrosystemów społecznych, decydujących w gruncie rzeczy o przeobrażeniach cywilizacyjnych. Zamknięcie się w wartościach rodzinnych można interpretować wielorako: od przymusu wynikającego z mistyfikacji polityczno-ideologicznych i autorytaryzmu minionego ustroju, po wytworzenie się lęku przed przyszłością.

Bardzo ważne jest zagadnienie przydatności społecznej istniejącego syndromu wartości, w którym posiadanie, władza, pieniądze, prestiż, kariera mają znaczenie peryferyjne, są wyrzucone poza wartości naczelne – centralne. Jak więc stworzyć gospodarkę rynkową, kapitalistyczną dysponując tak zredukowanym, defensywnym ekonomicznie, politycznie i motywacyjnie syndromem wartości?

Kariera, władza, pieniądze, bogactwo – to wartości nadal postrzegane jako mające genezę patologiczną. Badania nie ujawniły gwałtownego wzrostu znaczenia tych wartości, choć obserwacje pozwalają przewidywać roszydy w polskiej skali wartości. Czy tak będzie rzeczywiście – pokażą przyszłe badania.

## PRZYPISY

- <sup>1</sup> W tekście pomijamy skomplikowaną problematykę teoretyczno-metodologiczną, która została przedstawiona w innych opracowaniach. Zob. m.in. M. Misztal: *Problematyka wartości w socjologii*. Warszawa 1980; tejsze: *Zróżnicowanie systemu wartości społeczeństwa polskiego*. Warszawa 1982; G. Klośka: *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych*. Warszawa 1982; S. Marczuk: *Badanie wartości w socjologii. Teoria i empiria*. Rzeszów 1988; *Młodzież a wartości*. Pod red. M. Świdy. Warszawa 1979; S. Jałowicki: *Struktura systemu wartości. Studium zróżnicowań międzygeneracyjnych*. Warszawa-Wrocław 1978; J. Koralewicz-Zębik : *System wartości a struktura społeczna*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974; J. Banasiak:

- Młodzież a wartości. Teoria, badania, praktyka wychowawcza. Uwagi i propozycje. *Kwartalnik Pedagogiczny* 1987 nr 2.
- 2 B. Bromberek: Młodzież studencka – jej kształcenie i koncepcje życia. Warszawa-Łódź 1988 s. 82.
- 3 Tamże, s. 89, 90.
- 4 Tamże, s. 95.
- 5 Tamże.
- 6 I. Przybyłowska, K. Kistelski: Czynniki wpływające na nastawienia wobec studiowania w świetle wyników badań nad studentami Uniwersytetu Łódzkiego. *Przegląd Socjologiczny* T. XXXVIII. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989 s. 149-150.
- 7 Tamże, s. 151-152.
- 8 Tamże, s. 152. Por. J. Garlicki: Młodzież studencka, aspiracje – wartość – aktywność. *Przegląd Socjologiczny* op.cit.
- 9 G. Lindenberg: Wartość, cele i plany życiowe – studenci Warszawy wobec kryzysu. *Przegląd Socjologiczny* op.cit., s. 205.
- 10 J. Jerschina: System wartości młodych inteligentów i robotników w czasie przemian. *Kultura i Społeczeństwo* 1983 nr 2.
- 11 G. Lindenberg, op.cit., s. 208.
- 12 Tamże, s. 218.
- 13 Tamże.
- 14 Tamże, s. 224-229.
- 15 Tamże, s. 229.
- 16 Z. Wiatrowski: Wychowanie młodzieży dla pokoju oraz kontaktów i współpracy międzynarodowej. Bydgoszcz 1990 s. 42-49.
- 17 R. Filans: Refleksje nad kształtem systemu wartości studentów uczelni pedagogicznej. W: Studenci w świetle badań socjologicznych. Pod red. Z. Krawczyka i I. Pańków. Warszawa 1986.
- 18 E. Przybyła-Piwko: System wartości studentów Politechniki Warszawskiej. W: Studenci w świetle badań socjologicznych, op.cit.
- 19 M. Mydlak: Wartości życiowe studentów Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie. W: Studenci w świetle..., op.cit.
- 20 S. Marczuk, D. Markowski: Studenci Rzeszowa. Studium z problematyki wartości i postaw. Rzeszów 1983. Zob. też S. Marczuk: Wartości i ideały młodego pokolenia. Z badań nad studentami i młodymi robotnikami Rzeszowa. Rzeszów 1983.
- 21 J. Jerschina: System wartości młodych inteligentów i robotników w czasie przemian, op.cit.
- 22 A. Sułek: Wartości życiowe dwóch pokoleń. *Kultura i Społeczeństwo* 1983 nr 2.
- 23 A. Kaleta: Jakość życia młodzieży wiejskiej i miejskiej. Studium podobieństw i różnicowań międzyrodowiskowych. Tbruń 1988.
- 24 E. Przybyła-Piwko: System wartości studentów Politechniki Warszawskiej, op.cit.
- 25 M. Mydlak: Wartości życiowe studentów Akademii Rolniczo-Technicznej, op.cit.
- 26 J. Jerschina: System wartości studentów w świetle badań z lat siedemdziesiątych. W: Studenci w świetle badań socjologicznych, op.cit., s. 45.

- 27 Zob. też W. Nowak: Rodzina autorytarna. „Roczniki Socjologii Rodziny” 1992, t. IV
- 28 J. Jerschina: System wartości studentów..., op.cit., s. 48-52.
- 29 B. Bromberek: System wartości studentów..., op.cit., s. 48-52.
- 30 S. Nowak: Ciągłość i zmiana tradycji kulturowych (podsumowanie). *Polska Młodzież* 1986 nr 2.
- 31 Ciągłość i zmiana (na marginesie książki „Młodzież w okresie przełomów” – rozmowa z M. Kozakiewiczem). *Polska Młodzież* 1986 nr 1.
- 32 K. Doktor: Kilka słów polemiki. *Polska Młodzież* 1986 nr 1.
- 33 Zob. np. W. Adamski, K. Staszyńska: Tożsamość wartości a konflikt interesów w relacjach międzypokoleniowych: polemiki i reinterpretacja badań. *Kultura i Społeczeństwo* 1985 nr 4; M. Marody, K. Nowak: Wartości a działania (O niektórych teoretycznych i metodologicznych problemach badania wartości i ich związku z działaniami). *Studia Socjologiczne* 1983 nr 4.